

ГОТОВНІСТЬ ДИТИНИ ДО НАВЧАННЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Анотація. У статті проаналізовано теоретичні та методологічні праці з проблеми підготовки дітей до навчання у школі, зокрема психологічні та педагогічні аспекти означеного феномену. Акцентовано увагу, на тому що у сучасній психології і педагогіці, на жаль, поки що не існує єдиного і чіткого визначення поняття «готовності» чи «шкільної адаптації». Зосереджено увагу, га тому що поняття «психолого-педагогічної готовності до школи» трактується як володіння уміннями, знаннями, здібностями, мотивацією та іншими необхідними для оптимального рівня засвоєння шкільної програми поведінковими характеристиками.

Ключові слова: готовність, психолого-педагогічна готовність до школи, адаптація до школи, адаптація до навчання.

Постановка проблеми. Серед багатьох проблем, що виникають у контексті гуманізації освіти та її реформування, особливо важливого значення в наш час набуває проблема успішної адаптації першокласників та психолого-педагогічної готовності дітей до шкільного навчання. Дотепер не вирішено багато проблем, що виникли в практичній роботі дошкільних і шкільних освітніх установ з адаптації дітей до навчальної діяльності, з якими стикаються вихователі, педагоги, батьки, і від сталого нерозв'язання яких найбільше страждають діти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Педагогічна адаптація до шкільного життя є предметом дослідження багатьох авторів. З'ясуванню її певних аспектів сприяють, зокрема, результати наукових досліджень сутності адаптованості, дезадаптованості, їх причин та особливостей прояву (І. Дубровіна, В. Каган, Р. Овчарова, Н. Самоукіна, А. Фурман, Д. Ельконін, Г. Люблінська та ін.); взаємозв'язку психологічної готовності дитини до школи та особливостей її адаптації до навчання (Л. Божович, Л. Вегнер, Н. Гуткіна, В. Давидов, О. Проскура та ін.) [3; 6; 9; 10].

Тому **мета статті** полягає у здійсненні теоретичного аналізу готовності дитини до навчання у школі

Виклад основного матеріалу. Готовність до навчання у школі є інтегративною характеристикою психолого-педагогічного розвитку дитини, яка охоплює компоненти, що забезпечують її успішну адаптацію до умов і вимог школи. У педагогічному словнику *адаптація до школи* трактується як пристосування дитини до умов і вимог школи, де вона використовує засвоєні раніше знання, в умовах дитячого навчального закладу і сім'ї в дошкільному дитинстві. Цей феномен постає як загальна (психологічна) і спеціальна педагогічна готовність до навчання у школі, у

якій розкриваються рівні розвитку тих психологічних якостей, що найбільше сприяють нормальному входженню у шкільне життя, формуванню навчальної діяльності.

Проблема психолого-педагогічної готовності дитини до шкільного навчання – це один із найважливіших підсумків психологічної адаптованості особистості в період пристосування до навчання в школі [11].

Отже, успішне розв'язання завдань розвитку особистості дитини, адаптація до навчання багато в чому визначається тим, наскільки правильно враховується рівень підготовки (готовності) дітей до школи. У сучасній психології і педагогіці, на жаль, поки що не існує єдиного і чіткого визначення поняття «готовності» чи «шкільної адаптації».

Поняття психолого-педагогічної готовності до школи А. Анастасії трактує як володіння уміннями, знаннями, здібностями, мотивацією та іншими необхідними для оптимального рівня засвоєння шкільної програми поведінковими характеристиками [1, с. 15–16].

Психолог І. Шванцара більш глибоко визначає психолого-педагогічну готовність до школи, і трактує як досягнення такого рівня розвитку, коли дитина «стає здатною брати участь у шкільному навчанні».

У праці «Психологические проблемы готовности детей к обучению в школе» Г. Кравцов, Е. Кравцова виділяють показники психолого-педагогічної готовності до школи, пов'язані з розвитком різних видів ставлень дитини до навколишнього світу [7, с. 9]. У цьому випадку основними сторонами готовності дітей до школи є три сфери: ставлення до дорослого, ставлення до однолітка, ставлення до себе.

Л. Божович зазначає, що готовність до навчання в школі складається з певного рівня розвитку мислительної діяльності, пізнавальних інтересів, готовності до довільної регуляції своєї пізнавальної діяльності і до соціальної позиції школяра [2]. Такі ж погляди розвивав О. Запорожець, зазначаючи, що готовність до навчання в школі складає цілісну систему взаємопов'язаних якостей дитячої особистості і охоплює особливості її мотивації, рівень розвитку пізнавальної, аналітико-синтетичної діяльності, рівень сформованості механізмів вольової регуляції дій та ін. [8].

Основною метою визначення психолого-педагогічної готовності до шкільного навчання є профілактика шкільної дезадаптації [1, с. 45-46]. Для її успішного вирішення останнім часом створюються різні класи, в основі котрих, лежить здійснення індивідуального підходу в навчанні до дітей, як готових, так і не готових до школи щоб уникнути шкільної дезадаптації.

Як відомо, зі вступом дитини до школи змінюється вся структура її діяльності, знижується питома вага гри та зростає роль і місце в ній цілеспрямованої навчальної діяльності. Навчальною діяльністю дитина оволодіває поступово, в міру того, як у процесі співробітництва з дорослим набуває потрібних умінь: приймати учбову задачу, здійснювати необхідні мислительні операції і практичні дії для виконання завдання,

контролювати його хід та результати. Навчальна діяльність у її термінологічному значенні (або власне навчальна діяльність) формується в контексті шкільного навчання. Водночас її становлення проходить ефективно лише тоді, коли передумови шкільного навчання були сформовані ще в дошкільному віці.

Л. А. Венгер до чинників усвідомленого прийняття навчальної задачі і цілеспрямованої дії відносить достатньо високий рівень орієнтації на вчителя, який ставить задачу, формує вміння враховувати всю сукупність заданих умов, не фіксуючи своєї уваги на якійсь одній із них, розвиває здатність неухильно йти до мети аж до її досягнення [4, с. 29].

Готовність та адаптація до шкільного навчання водночас є проблемою соціальної зрілості дитини. Адже, йдучи до школи, вона опиняється в реальній соціальній позиції, вперше отримавши право і опинившись перед обов'язком здійснення суспільної за змістом і формою діяльності – навчанням.

Перехід до навчальної діяльності в школі зумовлює значний злам звичної поведінки і звичних дій дитини, в основі яких лежать вироблені в дошкільному віці системи тимчасових нервових зв'язків. Перебудова вже встановлених динамічних стереотипів, як і вироблення помітних нових, є, за висловом І. П. Павлова, важкою нервовою працею і потребує спеціальної підготовки дитини в дошкільному віці. Тому особливо важливе значення має наступність у навчанні і вихованні дітей між дитячим садком і школою.

Останнім часом проблема визначення готовності дітей до шкільного навчання займає одне з важливих місць у розвитку психологічної і педагогічної адаптації. Успішне вирішення завдань адаптації дітей, підвищення ефективності їхнього навчання багато в чому визначаються тим, наскільки правильно враховується рівень підготовленості дітей до шкільного навчання.

Під час кожної реформи системи освіти знову й знову як одна із найактуальніших постає проблема педагогічної готовності. Причиною цього явища не в останню чергу є те, що, попри всі зміни в системі освіти, не змінюється основне – взаємовідносини дитини і школи. Зараз, як і багато років тому, обговорюється те, яка дитина відповідає вимогам школи, хоча, можливо, доцільніше було б перейти до вирішення питання, як системи могли б задовольнити потреби нормальної, фізично і психічно здорової дитини. Однак, поки стоїть проблема дитини для школи, а не школи для дитини, доти актуальною залишається і проблема педагогічної готовності дошкільника до навчання у школі.

Водночас, визнаючи наявність проблеми, педагогам і психологам слід чітко визначити мету підготовки дитини до школи. Адже саме по собі визнання дитини готовою чи неготовою до шкільного навчання не тільки позбавлене сенсу, але й соціально небезпечне, оскільки може ставати і, на жаль, досить часто стає, засобом штучної селекції дітей, що базується на хибному уявленні частини педагогів про фатальну зумовленість низького

рівня готовності дитини до шкільного навчання спадковими факторами [5, с. 52-53].

Висновки. Отже, проведений аналіз наукових джерел засвідчує, що серед багатьох проблем, що виникають у контексті гуманізації освіти і її реформування, особливо важливого значення в цей час набуває проблема успішної адаптації першокласників та психолого-педагогічної готовності дітей до шкільного навчання. Дотепер не вирішено багато проблем, що виникли в практичній роботі дошкільних і шкільних освітніх установ з адаптації дітей до навчальної діяльності, з якими стикаються вихователі, педагоги, батьки, і від сталого нерозв'язання яких найбільше страждають діти.

Список використаних джерел:

1. Адаптація дитини до школи / Упоряд. Максименко С. Д., Максименко К. С, Главник О. П. – К.: Мікрос – СВС, 2003. – С. 96.
2. Боделан О. Р. Дослідження психологічних особливостей адаптації дітей до навчальної діяльності / О. Р. Боделан, О. Я. Чебикін // Наука і освіта. – Одеса, 1999. – №3 – 4. – С. 54-57.
3. Божович Л. И. Проблема развития мотивационной среды ребенка / Л. И. Божович // Изучение мотивации поведения детей и подростков. – М.: Педагогика, 1972. – С. 45 – 51.;
4. Венгер А. Л. Готов ли Ваш ребенок к школе. / А. Л. Венгер Л. А. Венгер – М.: Ваклер, 1994. – 112 с.
5. Возрастная и педагогическая психология/ Под ред. А. В. Петровского. – М., 1998. – С. 179.
6. Каган В. Психогенные формы школьной дезадаптации / В. Каган // Вопросы психологии, 1984. – №4. – С. 18-19.;
7. Кравцова Е. Е. Психологические проблемы готовности детей к обучению в школе / Е. Е. Кравцова – М.: Педагогика, 1991. – 152с.
8. Маркова А. К. Формирование мотивации учения. / А. К. Маркова – М., 1990. – С. 45.
9. Овчарова Р. В. Технологии практического психолога / Р. В. Овчарова. – М., 2001. – С. 32.
10. Проскура О. В. Як перевірити ступінь готовності вашої дитини до навчання у школі / О. В. Проскура // Початкова школа. – 1998. – №2. – С. 14-23.
11. Усова А. П. Обучение в детском саду. / А. П. Усова – М: АПН РСФСР, 1961. – 236 с.

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED

1. Adaptatsiia dytyny do shkoly [Adaptation of the Child to School] / Uporiad. Maksymenko S. D., Maksymenko K. S, Hlavnik O. P. – K.: Mikros – SVS, 2003. – S. 96 (in Ukrainian)
2. Bodelan O. R. Doslidzhennia psykholohichnykh osoblyvostei adaptatsii ditei do navchalnoi diialnosti [Research of Psychological Peculiarities of

- Adaptation of Children to Educational Activity] / O. R. Bodelan, O. Ya. Chebykin // Nauka i osvita. – Odesa, 1999. – #3 – 4. – S. 54-57 (in Ukrainian)
3. Bozhovich L. I. Problema razvitiya motivacionnoj sredy rebenka [The Problem of Developing a Child's Motivational Environment] / L. I. Bozhovich // Izuchenie motivacii povedenija detej i podrostkov. – M.: Pedagogika, 1972. – S. 45 – 51 (in Russian)
 4. Venger A.L. Gotov li vash rebenok k shkole [How Your Child is Ready for School] / A. L. Venger, L. A. Venger – M.: Vakler, 1994. – 112 s. (in Russian)
 5. Vozrastnaja i pedagogicheskaja psihologija [Age and Pedagogical Psychology] / Pod red. A. V. Petrovskogo. – M., 1998. – S. 179 (in Russian)
 6. Kagan V. Psihogennyje formy shkol'noj dezadaptacii [Psychogenic Forms of School Desadaptation] / V. Kagan // Voprosy psihologii, 1984. – #4. – S. 18-19 (in Russian)
 7. Kravcova E. E. Psihologicheskije problemy gotovnosti detej k obucheniju v shkole [Psychological Problems of Children's Readiness for School] / E. E. Kravcova – M.: Pedagogika, 1991. – 152s (in Russian)
 8. Markova A. K. Formirovanije motivacii uchenija [Formation of Teaching Motivation] / A. K. Markova – M., 1990. – S. 45 (in Russian)
 9. Ovcharova R. V. Tehnologii prakticheskogo psihologa [Technologies of a practical psychologist] / R. V. Ovcharova. – M., 2001. – S. 32 (in Russian)
 10. Proskura O. V. Yak pereviryty stupin hotovnosti vashoi dytyny do navchannia u shkoli [How to Check your Child's Readiness for School] / O. V. Proskura // Pochatkova shkola. – 1998. – #2. – S. 14-23 (in Ukrainian)
 11. Usova A. P. Obuchenie v detskom sadu [Teaching in a Kindergarten] / A. P. Usova – M: APN RSFSR, 1961. – 236 s. (in Russian)

Аннотация: В статье проанализированы теоретические и методологические источники по проблеме подготовки детей к обучению в школе, в частности раскрываются ее психологические и педагогические аспекты. Акцентировано внимание, что в современной психологии и педагогике, к сожалению, пока не существует единого и четкого определения понятия «готовности» или «школьной адаптации». Сосредоточено внимание, что понятие «психолого-педагогической готовности к школе» трактуется как владение умениями, знаниями, способностями, мотивацией и другими необходимыми для оптимального уровня усвоения школьной программы поведенческими характеристиками.

Ключевые слова: готовность, психолого-педагогическая готовность к школе, адаптация к школе, адаптация к обучению.

Abstract. The article analyzes theoretical and methodological papers on the problem of preparing children for schooling, in particular, revealing its

psychological and pedagogical aspects. It is noted that adaptation to school is adaptation of a child to the conditions and requirements of school, where she uses the before acquired knowledge, in the conditions of the children's educational institution and the family in preschool children. The attention is drawn to the fact that in modern psychology and pedagogy there is clear definition of the concept of “readiness” or “school adaptation”. The attention is focused on the concept of “psychological and pedagogical readiness for school” as the possession of skills, knowledge, abilities, motivation and other necessary for the optimal level of mastering the school curriculum of behavioral characteristics. It is emphasized that readiness for studying at school consists of a certain level of development of intellectual activity, cognitive interests, readiness for arbitrary regulation of his cognitive activity and the social position of a student. It is noted that readiness and adaptation to school education are at the same time a problem of social maturity of the child.

Key words: readiness, psychological and pedagogical readiness for school, adaptation to school, adaptation to study.

Стаття надійшла до редакції 27.10.2017

Н. В. Яйченя

«ВАЖКОВИХОВУВАНІ ДІТИ»: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ

Анотація. У статті проаналізовано виникнення і трансформацію поняття «важковиховувані діти» у вітчизняній науці. Схарактеризовано змістове наповнення поняття у XIX ст. («важковиховувані» – діти з чітко вираженими фізичними вадами); на початку XX ст. («важкі діти» – діти-правопорушники, безпритульні діти, діти з різноманітними дефектами, діти з масової школи, які ускладнювали навчально-виховний процес).

З'ясовано, що у 20-30-х роках XX ст. поняттям «важковиховувана дитина» маркували різні групи дітей, які з багатьох причин були «важкими» для педагогів та батьків. Доведено, що зміст поняття «важковиховувані діти» у 50-60-ті роки XX ст. охоплював: несприйнятливих до виховання дітей, дітей з психічними, фізичними та розумовими вадами. Але порівняно з попередніми десятиліттями це поняття перестало містити в собі такі групи дітей, як-от правопорушники, безпритульні. У 70-80-х рр. XX ст. «важковиховуваною дитиною» вважали психологічно та фізично здорову дитину, яка стала «важкою» у зв'язку з несприятливими умовами життя у сім'ї або школі.

Сучасне наповнення поняття «важковиховувані діти» позначає дітей, у яких виникають труднощі із соціалізацією, важко формуються моральні норми і, внаслідок цього, виникають відхилення норм поведінки; охоплює різні категорії дітей: діти з яскраво вираженою обдарованістю, діти з незначними психологічними або фізичними недоліками.